

Andrássy István

Debrecen újjáépítése – 1. Egy építész visszaemlékezése városi főmérnöki tevékenységére¹

Bevezetés

Amikor az ember a 83. életéhez közeledik, naponta, sőt óránként felvetődik benne az a nehéz és szorongató érzés, hogy a számára – a Teremtő által – kiszabott utat jól, helyesen járta-e végig és kijelölt feladatait jól, lelkiismeretesen, becsületesen teljesítette-e? Képes volt-e a közösség, embertársai számára jót, maradandót alkotni, vagy csak elpazarolta éveit, napjait lényegtelen pótcselekvésekre?

Ilyen és ehhez hasonló érzésekkel és gondolatokkal éltem le utóbbi éveimet... S ekkor az elmúlt évek egyikének májusában felkerestem Mikolás Tibort, a Kelet-Magyarországi Tervező Vállalat nyugdíjas építész-főmérnökét, akit Debrecenbe kerülése után, kezdő tervezőmérnök korában már komoly feladatokkal bízott meg a város Műszaki Ügyosztálya (pl. a hullámfürdő tervezése). Én, mint a város akkori építész-főmérnöke, igyekeztem számára a legjobb munkafeltételeket és minden támogatást megadni. Mikolás Tiborban akkor is, később is egy

---

¹ Andrássy István (1906–2002) bő negyedszázadig (1942–1968) volt Debrecen város építész főmérnöke. Jelentős szerepet vállalt a háborús károk felszámolásában, a városkép gyökeres átformálásában. A hivatali idejében kezdeményezett, vagy általa jóváhagyott épületek, létesítmények ma is a városkép meghatározó elemei. Visszaemlékezésében személyes élettörténetén és az események rögzítésén túl jelentős teret szentelt a tevékenységét, az építész szakmát, de tágabb perspektívában az egész szellemi életet meghatározó, nem egyszer politikai indíttatású ráhatások ismertetésének is. Az 1988–1989-ben született emlékiratnak a város szolgálatában ellátott közfeladatot ismertető része Debrecen történetének fontos forrása, így feltétlenül helye van folyóiratunkban. Kiszakítása a visszaemlékezés egészéből azonban ezt a részt is csonkítaná, megértését nehezítené. Abból a célból, hogy a főmérnöki tevékenység mögött álló személyes és családi vonatkozások se vesszenek el, az emlékirat utóbbi részeit a Függelékben adjuk közre. – A közlés lehetőségét köszönjük a családtagoknak, elsősorban a szerző unokájának, dr. Szekanecz Zoltán orvosprofesszornak. [A szerkesztő.]

magas intelligenciájú, nagyon tehetséges, komoly szakmai felkészültségű, jó kollégát és munkatársat ismertem meg... Mindig örültem sikereinek, amelyeket többek között a Tiszai Vegyi Kombinát lakótelepének, a debreceni Klinikai Elméleti Intézetek épületének, a Kölcsey Ferenc Művelődési Központnak és sok debreceni és vidéki középületnek és lakóháznak a tervezésével helyi és országos viszonylatban – kivívott magának. Megérdemelten kapta meg az Ybl Miklós-díjat és több kormánykitüntetést is...

Beszélgetésünk során szavaiból kicsendült, hogy őt is érték igazságtalan bírálatok. Ménes szavaival próbáltam megvisszafelé „Csak azt bírálják, aki dolgozik.” Beszélgettünk a Debrecenért súlyos károkról a második világháború során, az újjáépítés, helyreállítás, romtalanítás hősi korszakáról. S ő ajánlotta nekem: „Pista bátyám! Ezeket le kellene írnod az utókor számára!” (És erre most ígéretet teszek...)

Azóta állandóan foglalkoztat az a gondolat, hogy írjak életem és pályám fontos állomásairól, s olyan meghatározó jelentőségű emberekről, akik pályám legnehezebb szakaszain tanácsal, tettel, igaz emberséggel mellettem álltak, támogattak. Ezek közé sorolhatom Ménes János volt VB elnököt, akinek elnökségi idejére esett Debrecennek, hazánk talán legromosabb városának helyreállítása, s a város sokat szenvedett, szinte letargiába esett népének felrázása – egy szebb, jobb jövő reményének felcsillantásával. A legnagyobb elismerés és szeretet hangján szólhatok volt ügyosztályvezetőmről, Kalenda Lórántról, aki a legnagyobb türelemmel és tapintattal készítette fel új pályám nehézségeire, többek között az íróasztal melletti munka sokszor fárasztó vagy éppen monoton voltára, a különböző szabályok, paragrafusok rengetegében való eligazodásra. Sok segítséget kaptam terveimhez, munkáimhoz apósomtól dr. Kövesi Antal műegyetemi tanártól, a soproni Bánya- és Erdőmérnöki Főiskola tudós tanárától, és feleségemtől dr. Kövesi Magda egyetemi docenstől, aki 54 éven át volt társam, barátom, sokszor tanácsadóm is.

Jelen írással nem akarom magam számára a halhatatlanságot biztosítani, még csak a pályámon elért eredményekkel, sikerekkel sem kérkedni, de az esetleges kudarcaim miatt sem óhajtok keseregni. Szerettem a pályámat, hiszen az építész is művész, csak nem papírra vagy kottalapra írja műveit, hanem kőbe, vasbetonba vési.

Egy alapelvem volt, hogy ott, ahol munkálkodnom kellett, becsületesen ellásam a rám bízott feladatokat, és erre neveljem munkatársaimat, beosztottjaimat is.

Ne várjanak tőlem stiláris remekművet, nem vagyok író, még gyakorlott előadó sem, de nem is volt célom, hogy irodalmi alkotással lepjem meg olvasóimat. Egyetlen célom, hogy sok évtizedes szakmai gyakorlatomból, puritánnak tartott életfelfogásomból és jelen írásomból valami megszívlelendőt átadhassak az utóknak, valamit, amit a saját életében, munkájában bárki hasznosíthat. Ez persze

nemcsak a szűkebb szakterületemre vonatkozó dolgokkal kapcsolatban értendő, hanem távolabbiakra is: gondolok a környezetvédelemre, környezetkultúrára, egyáltalán mindenre, ami ezzel foglalható össze: ember és környezet. (Sok hatóság, intézmény foglalkozik e kérdéssel, de sajnos kevés eredménnyel.)

Debrecen város főmérnöke

Az 1930-as évek végén kezdtem foglalkozni a gondolattal, hogy nyugodtabb, a családi életemnek is megfelelőbb közszolgálati állás után nézek. Apósom egyik leveléhez a Mérnök és Építészegylet című folyóirat egyik közleményét csatolta. Debrecen városa egy építész főmérnöki állásra hirdetett pályázatot. Én ugyan azonnal megírtam a kérvényt, de nem adtam be, mert ugyanabban az időben a soproni Ciklámen-szálló (ma szívszanatórium) építómunkáira kiírt országos tervpályázaton is részt vettem, és esélyem is volt a pályázat megnyerésére... Ezzel egy időben azonban ismét megjelent Debrecen város pályázata, mivel elsöre nem volt megfelelő jelentkező. A döntést – mint hívő ember – rábíztam a Jó Istenre. A szükséges okmányokkal felszerelt pályázatomat elküldtem Debrecen városának. A Ciklámen-szálló versenytárgyalásán csak azzal a feltétellel kaptam volna meg a munkát, ha Sopron egyik legjobb nevű építészével társulok. Mínt hogy a társulások kapcsolatokról a múltban sem voltak jó emlékeim, így a munkát nem vállaltam. És szerencsém is volt, mert a munkát félig készen abba kellett hagyni, s a háború utolsó szakaszában a nyilas rémuralom és a sok bombázás alaposan tönkre is tették a szép épületet.

Szerencsés döntéssel csaknem egy időben megérkezett Kalenda Lóránttól a debreceni Építés- és Közlekedésügyi Ügyosztály válasza, miszerint megválasztásomhoz szükséges volna, ha a debreceni városatyáknál bemutatkozó látogatást tennék, legalább megismernék azt, akire szavazatukat leadják. Feleséggel együtt elutaztunk Debrecenbe. Megtörtént a bemutatkozás, megtekintettük a várost is, meg az egyetemet. Kalenda Lóránt unszolására feleségem is kijelentette, hogy tetszik neki Debrecen és hajlandó felcserélni Miskolccal. Mint mindig, így most is közös vélemény alapján döntöttünk életünk nagy fordulatáról. 1942-ben, a novemberi városi közgyűlés egyhangúlag megválasztott főmérnökké...

1943. január elején el is foglalhattam hivatalomat. Az első hetekben az Arany Bika szállóban laktam. Családom február közepén követett engem. A város lakást nem biztosított számunkra, így miskolci otthonunk értékesítése révén juthattunk lakáshoz Debrecenben, a régi cívis-ház Nyomtató utca 3. szám alatti épülethez (ez arról volt nevezetes, hogy Szabó Magda járt oda gyakran barátnőjéhez). Az ott lakók nehezen hagyták el lakásaikat, a tatarozás és átalakítás is sok időt vett igénybe. Addig egy meglehetősen elhanyagolt állapotban levő Kossuth utcai kétszobás lakásban laktunk. A saját lakásunk elkészülte után beköltöztünk új, véglegesnek tekintett debreceni otthonunkba...

Hivatalba lépésem alkalmával az első megbízásom a Nagyerdei Gyógyfürdő cca. 10 kg súlyú periratának tanulmányozása volt. Ez a fürdő ugyanis abból a

bauxit-cementből készült, amelynek használata igen sok problémát okozott az egész országban. A gyógyfürdő vizének meglehetősen erős kémiai hatása következtében a vasbeton szerkezetek tönkrementek, és a fürdőépület életveszélyessé vált. Nem voltam jogász, így ahelyett, hogy a vaskos papírcsomó tanulmányozásába belemerültem volna, elővettem rajzablám és hozzáálltam az új fürdő megtervezéséhez. Egy hét leforgása alatt bevitettem a tervet Kalenda Lórántnak. Ő rám nézett, és azt mondta csendesesen, hogy ő nem erre adott megbízást, hanem a periratok átnézésére. Én erre azt válaszoltam, mit akar a város, tovább pereskedni a cementgyárral, tervezővel, kivitelezővel, és a már kifizetett százezer pengős perköltséget még újabbakkal növelni, vagy pedig fürdőt szeretne létesíteni. Erre ugyanis Debrecennek nagy szüksége volt. Ő a tervet és az előzetes költségvetést azonnal átvitte a polgármesterhez, aki rendkívüli közgyűlést hívott össze, és itt megszavazták a fürdő (fedett uszoda) építését, s a költségvetésre 500 ezer pengőt. A kiviteli terveket, statikai számításokat és a költségvetést én készítettem el, hogy mielőbb kiírassuk a versenytárgyalást. A munkát, mint legkedvezőbb ajánlattevő, Mirgay László építész kapta meg. A munka rövidesen el is készült, az ellenőrző munkákat hivatali elfoglaltságomon kívüli időben, anyagi ellenszolgáltatás nélkül én végeztem. Az épület ünnepélyes átadásakor polgármesterünk melegen gratulált nekem és további sikereket kívánt a város érdekében végzendő munkáimhoz.

Ezen első és szép sikereket hozó szereplésem erőt adott az addigi szabad életem után a hivatali kötöttség, az íróasztal melletti munka elviseléséhez. De azért, ha az időm engedte, állandóan jártam a várost, szemlélődtem és gyűjtöttem a feladatokat, amelyeknek megvalósítására sort akartam keríteni további működésem idején. Legfőképpen a rengeteg pincelakás és a bennük nyomorgó emberek élete került figyelmem gyújtópontjába. S arra az elhatározásra jutottam, hogy fő feladatomból a lakásépítést, lakástermelést fogom kitűzni. Olcsó, de emberi tartózkodásra alkalmas lakásokat kell építenem, és a dohos, penészes pincelakásokból felhozni a napfényre az évek hosszú során át ott lakókat.

Hivatali főnököm, Kalenda Lóránt nagy segítségemre volt, hogy terveimet valóra váltsam, és a kötött, hivatali életbe is lassan-lassan beleszokjam. Rendelkezésemre bocsátott egy szép, központi fűtéses irodahelyiséget, ahol egyedül dolgozhattam...

Először a szabad pályámra emlékeztető tervező munkával voltam elfoglalva, de most már a hivatali ügyintézés korszaka következett. Egyik nap egy kék fedelű, keménykötésű könyvféleséget találtam az asztalomon, belőle egy téglalakú pecséttel ellátott, kétrétegben hajtott papír lógott ki. Minthogy sejtelmem sem volt arról, hogy mi célt szolgál ez az ismeretlen formátumú könyv, kollégáimtól tudakolódtam mibenlétére vonatkozóan. Ők aztán felvilágosítottak, hogy ez az ún. „akta”. Az ebben foglalt feladatokat nekem kell elintézni, vagy a kérelemre választ adni, a folyó ügyekben határozatot hozni. Aztán lassan-lassan ezek az akták egyre sokasodtak. Voltak nagyon sürgős ügyek, amelyekben hamar kellett dönteni. Ilyenkor nemcsak én, hanem a szakelőadó is, akire ki volt osztva a kérdéses akta, késő estig bennmaradt a hivatalban. (Egyébként a hivatali idő reggel 8-tól

2-ig tartott). Végtelenül jó, lelkiismeretes kollektívával dolgozhattam együtt. Jelenléti ívet nem használtunk, mindenki ott volt munkakezdekor pontosan. Minden hónap végén tartottunk egy rövid számonkérést. Ezt megelőzte irattárosunk feljegyzése arról, hogy mennyi és milyen irat elintézésével maradt adós egyik-másik előadó. Ilyen beszámolókor igen komolyan meg kellett indokolni, mi volt a késés oka, mik voltak azok a körülmények, amelyek az akta elintézését gátolták. Természetesen a beszámoló előtti napokon megtörtént az is, hogy én vagy munkatársaim vasárnap is bementünk a hivatalba, hogy „tisztá lappal” állhassunk Kalenda Lóránt színe elé. Ő az ilyen számonkérést is a tőle megszokott megértő, derűs, humoros formában tartotta meg, és ezzel oldotta fel a kisebb-nagyobb szorongásokat.

Kalenda Lóránt ideális főnök volt. Nem a rangja, beosztása szerint értékelte beosztottjait, hanem munkájuk után. Ez meglátszott kinevezési, előléptetési, jutalmazási javaslatain is, amelyek ellen sohasem született morgolódás, vagy „vétó”. Volt egy nagyon szép gesztusa. Jól tudta, hogy az Ügyosztály tagjai nagyon sok estét vagy vasárnapot benn töltöttek a hivatalban, így a nagyobb ünnepek előtti hétköznapokat (karácsony, húsvét előtt) saját felelősségére, a hivatalos szabadságon felül rendkívüli szabadságul adta ki beosztottjainak. Minden évben egyszer az Osztály rendezett egy nyúlvacsorát (volt egy vadász is köztünk: Némethy Sándor). Ezen megjelent a Kalenda házaspár is, de rendszerint az osztály valamennyi tagja feleségestől. Igyekezett mindig a kollektív szellemet ápolni. Voltak dolgok, amelyekben Kalenda Lóránt nagyon szigorú és következetes volt. Például nem tűrte meg a korrupció legcsekélyebb formáját sem az ügyosztályon. Az osztályhoz tartozó és igen komoly és felelősségteljes munkát végző úttörők élet- és munkakörülményeinek megfelelő voltára nagy súlyt helyezett és személyes útbejárásai során igyekezett problémáikon segíteni. Nagy gondot fordított az utak, járdák megfelelő lejtésű kiképzésére. Az általa ellenőrzött utaknál, járdáknál nem is fordult elő kátyúsodás, víztócsa képződés, vízösszefolyó aknák körüli csapadék torlódás. Kalenda nagy érdeme, hogy a Borsos Miklós által készített városrendezési terv főbb elemeit elfogadva, tiszteletben tartva, elkészítette a város új rendezési tervét, amely a későbbi, az újabb követelményeknek megfelelő rendezési terveknek is alapjául szolgált. Neki köszönhető, hogy az eddig nem egészen egységes „háztörzskönyv” végleges formában elkészült. Ez magába foglalta Debrecen összes épületének (intézmények, lakóépületek, középületek, stb.) adatait, megfelelő számozással ellátva. Minden egyes létesítmény dossziéjában megvolt, illetve megtalálható az összes terv, helyrajzok, a közbejött módosítások, változások, építési engedélyek, vagyis mindazok az adatok, amelyek a kérdéses épületről teljesen pontos és hűséges képet adnak. Kalenda Lóránt marandót hagyott hátra. Méltó arra, hogy emlékét ne csak azok őrizzék meg, akik vezetése alatt dolgozhattak, hanem a város is, amelyért annyit tett.

Szólnom kell még az Ügyosztály szervezeti felépítéséről is. Az építési és közlekedésügyi osztály öt csoportból állt, mindegyik csoport élén egy-egy csoportvezetővel. Az Építési Csoport élén Zádor Gyula tb. tanácsnok állott. Ő volt az osztályvezető-helyettes is. Igen komoly, nagytehetségű mérnök volt. Ő volt az,

akiról azt lehetett mondani, hogy „még a légynek sem ártott soha”. Számos épület őrzi emlékét. A felszabadulás után nagyon szeretett fiának tragikus halálát nem tudta kiheverni, és rövidesen meghalt. Az ő helyére kerültem azután én. Igen kedves kollégám és barátom Sági Lajos tehetséges, éles eszű munkatársunk volt, aki különösen városismeretével, helytörténeti és műemlékvédelmi érdeklődésével és publikációival szerzett nevet Debrecenben. Hozzá tartoztak a városi épületekkel, intézményekkel kapcsolatos fenntartási, állagmegóvási munkálatok. Tóth Mihály műszaki előadó szintén oszlopos tagja volt az ügyosztálynak. Ő a hatalmas kiterjedésű városhoz tartozó mező- és erdőgazdasági objektumok, iskolák és tanyai épületek karbantartási munkáit végezhetette el – nagy szakértelemmel. Mindkét előbb említett munkatársamnak feladata volt még a gondjaira bízott létesítmények hibáinak és hiányainak a felmérése, új épületek terveinek elkészítése (költségvetéssel együtt), majd a versenytárgyalások kitűzése, a vállalatba adása, és végül a folyamatban lévő munkák állandó és lelkiismeretes ellenőrzése. Ők is kaptak feladatokat a számukra kiosztott akták elintézésében. Stieber József műszaki főelőadónak igen komoly és sokrétű feladatai voltak az építési szakigazgatás területén (számlák ellenőrzése, kötbér stb.). Bruckner Győző „bácsi” az osztály élő kalendáriuma volt. Ő különben az építési engedélyekkel kapcsolatos ügyeket intézte. Emellett az év minden naptári napjára vonatkozóan ismert valamilyen szentenciát. Például ha „Julianna szorítja, Dorottya tágítja”, „Mátyás jeget tör, ha nem talál, csinál”. Ezeket többen ismerik, de neki csaknem valamennyi napra vonatkozóan volt kádenciája.

A most felsorolt munkatársakhoz csatlakoztam én kinevezésem után, mint főmérnök, később, mint ügyosztályvezető helyettes, majd megbízott ügyosztályvezető. Az Útépítési Csoport vezetője Kálnoki Kis Sándor főmérnök volt. Igen jó ember volt, talpig becsületes, jóformán egész életét a munkájának áldozta. Nagyon jó szakember volt. Mindig pontosan betartotta főnöke utasításait, s az utak átvételekor a legkisebb hibára is felfigyelt, és kiadta az utasítást a kijavítására. (Szegény Sanyi barátom, ha most látná a járdákon és víznyelők mentén előforduló tócsákat, mélységes megrendüléssel ismét visszatérne földalatti lakhelyéről, ahová aránylag korán távozott el.) Kálnoki Sándornak nemcsak a városi utak építése, fenntartása volt a feladata, hanem a cca. 700 katasztrális hold nagyságú külterületen fekvő másod- és harmadrendű, zömmel vizes makadamborítású utak építése, karbantartása, felújítása, ellenőrzése. Mindezeket havonta ellenőriznie kellett, s ilyenkor rendelkezésére állott az ügyosztály személyautója. Csoportjához tartoztak az útmesterek és úttörők is. Valamennyi kiváló, lelkiismeretes és rendszerető ember volt. A víz- és csatornaépítési csoport feladata igen nehéz és sokrétű volt. Hozzájuk tartozott a Vízmű és a város összes víz- és csatornahálózatának karbantartása, felújítása, új hálózat építése. Csoportvezetőjük Némethy Sándor műszaki előadó volt. Nagy szakértelemmel rendelkező, becsületes munkatárs. Ő volt az ügyosztály vadásza. Kedves, jó barátunk Némethy Sanyi is korán eltávozott az élők sorából, de fia, Sándor, mint az Ybl Miklós Épületgépészeti Főiskola docense továbbviszi az apai örökséget...

A jogi ügyeket eleinte két jogász intézte, a jogi teendőkkal azonban rövidesen

egyedül maradt dr. Nagy Gyula, aki a jogszokásokat, törvényeket igen jól ismerte, nagy segítségére volt a szakelőadóknak a határozatai meghozatalában és megfogalmazásában. Igen gondos, precíz ember volt, régi és máig tartó barátság fűz össze bennünket... Igen fontos csoport volt az útosztályon a földmérő csoport. Tagjai Tamási Zsigmond, Benkő Vince, Károlyi Sándor és Drelich Miklós műszaki előadók voltak. Hatáskörükbe tartozott a város összes térképszelvényének nyilvántartása, a naponkénti változások átvezetése, helyszínrajzok készítése, s az ügyfelek által kért telekkönyvi adatok, s különböző föld- és telekügyekkel kapcsolatos kérdések megválaszolása. A földmérő csoport a munkáját igen magas szinten végezte. Tamási Zsigmond mindig hűséges volt a város Műszaki Osztályához: még nyugdíjazása után is sokáig ott dolgozott. Ritka találkozásaink alkalmával mindig örültünk egymásnak. Az Iktató Hivatal csoport vezetője Péntek István volt, egy élő lexikon. Nem tudtunk tőle olyan ügyiratot kérni, amit – mutatójával halántékát megérintve – pillanatok alatt le nem tudott volna venni valamilyen polcra, akkor is, ha az akta sok évvel azelőtt került is a kérdéses helyre. Nem tudtam részletesebben kitérni hűséges munkatársainkra, a remekül író és ügyeinket intéző gépirónőnkre, adminisztrátorainkra (Barna Ilus, Skultéty Ilona, Cseresznyés Ilona, Dienes Ida stb.), akik igen sokat segítettek nekünk nagy és felelősségteljes munkáinkban és hűséges tagjai voltak kollektívánknak.

A kitűnő és lelkiismeretes munkatársi gárda is nagy segítségünkre volt abban, hogy új munkakörömbé beleszokjam, és egyre több és nagyobb építészeti, építéshatósági ügyeket sikeresen megoldjak. De vészesen közeledett a második világhégés. Nekem is be kellett vonulnom katonai szolgálatra. A debreceni repülőter építési kirendeltségére voltam beosztva. Itt estem át az első tűzkeresztségen Debrecen első, június 2-i súlyos bombázása alkalmával. A zuhanó bombák ellen egy szűk lövészárk nyújtott menedéket, ahol hason fekvé vártuk a megmenekülés, túlélés eléggé csekély lehetőségét. Bevonulásom előtti időre esett a debreceni zsidóságnak – más városokhoz hasonlóan – gettóba zárása, a zsidóság kiirtásának első lépcsőfokaként. Főnököm „illetékes helyről” azt a bizalmas utasítást kapta, hogy a Hatvan és Simonffy utcai gettóban összegyűjtött zsidó lakosságot át kell telepíteni vagy a Vagongyár mellé, vagy pedig a Nagyállomás közelében fekvő Erzsébet utcába. Ezt az embertelen megoldást azért eszelték ki az illetékesek, mert tudták, hogy egy ismételt bombatámadás (vagy bombatámadások) minden bizonnyal azt a területet fogják érni. Főnököm a leirat kézhez vétele után behívott, és kikérte tanácsaimat. Én az áttelepítéssel járó nehézségekre és nagy költségekre hivatkozva, azt tanácsoltam neki, ne változtassuk meg a gettóul kijelölt helyüket. Ez volt a válaszuk az illetékesek számára. Meg vagyok győződve arról, hogy ha az áttelepítést akkor végrehajjták, a bombázáson kívül a túlszűfolttság is sűrű rendet vágott volna a szegény, üldözött nép soraiban. Hiszen már az első bombázás idején is cca. ezer ember vesztette életét a Nagyállomás környékén.

A bombázásokkal egyidejűleg ügyosztályunk feladat- és tevékenységi köre is nagyon megváltozott, és főleg a műszaki mentésre, helyreállításra, romeltakarításra, szükséglakások kialakítására terjedt ki. De hiszen akkor az egész ország

folytatta – a kilátástalannak tűnő – élet-halál harcát. 1944 őszén már hallani lehetett a szovjet tankok dübörgését, ágyúik dörgését és repülőgépek szüntelen zúgását. Szeptember 9-én a Sztálin-gyertyák fényénél olyan bombazápor zúdult városunkra, hogy a Nagytemplomtól kezdve mindenfelé égett a város, talán nem is volt olyan épülete, amely súlyosan meg ne sérült volna. Én, aki végigéltem Sopron bombázását, láttam Székesfehérvár romjait, a Rákos pályaudvar és Budapest pusztulását, nyugodtan merem állítani, hogy Debrecen a legsérültebb magyar város volt. A bombázás pokoli éjszakája után, amikor a Nyomtató utcai házunk is alaposan megsérült, a tető beázott, az ablaküvegek betörték, az ajtók megvetemedtek vagy kiestek, feleségemmel úgy határoztunk, hogy két gyermekünkkel ideiglenesen Sopronba utazunk, az ő szüleihez, mert nyugodtabb, biztonságosabb körülmények között szeretne volna az akkor rövidesen megszületendő gyermekünket a világra hozni (8 hónapos terhes volt indulásunkkor).

Debreceni aktív évek (1945-1968)

Visszatérésünk után igazolásom simán sikerült, rövidesen elfoglalhattam régi állásomat a műszaki osztályon. Hivatali elfoglaltságom – hazatérésem után – az ezer sebből vérző Debrecen romtalanításából és helyreállításából állt. Munkámban nagy segítségemre voltak főnökeim, az ügyosztály önfeláldozó munkatársai, de a tanácsi dolgozók összessége is, valamint az ostromot átélő lakosság is lassan-lassan megszorodva a visszatérőkkel is. A romtalanítás úgy történt, hogy a főutcára tolták ki a vagonokat és a polgármesterrel az élen (Szabó Kálmán, majd Ménes János) a tanács dolgozói és a város tette kész lakói – társadalmi munkában – rakták meg a vagonokat rommal és továbbították a megadott helyre.

Az ország választás előtt állt, a megyék vezetőinek tenni kellett valamit, hogy újra éléssék a lakosság munkakedvét. Az akkori szociáldemokrata polgármester, Szabó Kálmán és főnököm behívatott magához, és megkérdezték tőlem, mit tehetnének ennek érdekében a szociáldemokraták, mivel fokozhatnák egyúttal választási esélyeiket. Azt feleltem: „A legfontosabb feladat a lakásépítés szorgalmazása és megvalósítása”. Ők aggályoskodtak: „Mibe fog ez kerülni, honnan vesszük az anyagot?” Válaszom az volt; „Itt van a rengeteg rom, benne téglá, faanyag, vasgerendák, mind megtisztítható és használható.” Megtudtam azt is, hogy a kiskunhalasi elhagyott repülőtéren rengeteg ablak áll használatlanul, ingyen megszerezhető. Azonnal le is utaztam Kiskunhalasra, az anyagot megfelelőnek találtam, és intézkedtem a Debrecenbe szállítás ügyében is. Az anyag 100 db kis családi lakás építésére volt elegendő. A beépítendő területet is felmértem (a Böszörményi út Ménteleptől északra fekvő része lett volna). Mind a helykijelölést, mind az építkezéssel kapcsolatos elgondolást, sőt az építkezéshez szükséges cca. 1,6 millió pengőt is megszavazta javaslatomra a közgyűlés. A terveket és a költségvetést sürgősen elkészítettem. Ebben nagy segítségemre volt Sági Lajos kollégám. A kialakítandó lakótelep lakóházaira vonatkozóan három típust variáltunk. Szabadon álló lakóház, ikerház és sorház változatot. Így akartuk az egyhangúságot feloldani, ami óhatatlanul rányomja bélyegét a lakótelepek épít-

kezésére, kialakítására...

A versenytárgyalást is megtartottuk. Egy akkor megalakult szövetkezet és cca. 20 kisiparos kapta meg a munkát 100 pályázó közül. Ők voltak ugyanis a legolcsóbb ajánlattevők. Munkájukban bizonyos verseny alakult ki, mely a határidők pontos betartását és a minőségi kivitelezést biztosította és eredményezte. A munkálatok rövidesen befejeződtek, és számos kibombázott család, vagy éppen pincelakó jutott emberi léptékű lakáshoz, jóllehet még messze állottak a mai értelemben összkomfortosnak nevezettektől. Hiszen csak egy szobából, konyhából és kamrából álltak (úthálózat kiépítésére és a lakások vezetékes vízzel való ellátására is rövidesen sor került). Nem tartottam szerencsésnek egyik „tollforgatóknak” azon megállapítását, hogy a kertvárosban „szegényes lakások” épültek, hiszen vajon ki tudott volna akkoriban szebb, jobb, komfortosabb lakásokat építeni, illetve tervezni, amikor sem anyag, sem pénz nem állott rendelkezésre, csak rom és rom és törmelék anyag. (Ez utóbbiból készítettük az utakat). Bármilyenek is voltak ezek a lakóépületek, mindenesetre elsőként épültek az országban a súlyos lakáskárosodások és lakásínség enyhítésére, és erre mindig büszke leszek. A kertváros lakói azóta egyszobás lakásaikhoz még egy vagy két szobát építettek, az eredeti téglaburkolatokat meleg padozattal és igényesebb belső kiképzéssel igyekeztek felváltani – anyagi helyzetük javulásának függvényében. Sajnos a terv szerint felépített százlakásos lakótelepen túl elkezdődött a kerületi tanácsok építési csoportjának fejlesztési programja, amely már nem nagyon vette figyelembe a mi munkánkat. Az ellenőrzés nem volt már olyan szigorú, nem voltak tekintettel az épületek külső alakjára, a padlóvonal magasságára, s a kellő építési anyag felhasználására. A kerületi tanácsok építési osztályainak szaktudásától, jó ízlésétől és becsületes, áldozatkész munkájától igen sok függ egy városkép, új lakótelep és környezetének kialakítása során. A fenti feladat megoldása után még hátra volt a város egészségének romtalanítása. Ez a hihetetlenül nehéz munka és a vele kapcsolatos újjáépítés már nem Szabó Kálmán, hanem Ménes János polgármesterségének, majd később VB elnökségének idejére esett.

Amint már említettem, Sopronból visszatérve egy romvárost találtam a szép Debrecen helyén. Rom-rom mindenütt és letargikus emberek, akárcsak az ország többi részében. Ekkor bementem közvetlen főnökömhöz, Kalenda Lóránthoz, s azt indítványoztam, kezdjük meg a romok eltakarítását, ez új erőt, életkedvet csöpögtet majd a városlakók fásult lelkébe. „De hogyan kapunk erre pénzügyi fedezetet?” – kérdezte ő. Azt válaszoltam: „Nem kell ahhoz pénz, csak munkaerő”. S rögtön egy javaslattal álltam elő. „Hozzon a városi tanács egy határozatot, mely szerint mindazok, akik a bontási munkát elvégzik, s a területet rendezik és elplanírozzák, a bontási anyagok (tégla, fa, vas, nyílászáró szerkezetek stb.) bizonyos százalékát megkapják, a többi meg a város rendelkezésére áll.” A Tanács a határozatot meghozta, s annak szövege a napisajtóban is megjelent. A hirdetés nyomán a város területén olyan nagyszabású, mondhatnám lázas munka indult meg, hogy a romok a vártnál is gyorsabban tűntek el. Sőt sokan jöttek olyanok is, akik a földben rejlő alapokat is ki akarták termelni. Természetesen erre is megkapták a lehetőséget. Így Debrecen hamarabb túljutott a romeltakarí-

tási munkákon, mint a többi város, amelyekben a munkálatok csak 1946-ban kezdődtek el. Ekkor jött el hozzánk is a Belügyminisztérium egyik igen szimpatikus főmérnöke, akivel bejártuk a várost, és romot nem találtunk. Erre ő kijelentette, hogy a város nem kaphatja meg a részére – romeltakarítási célokra – megjelölt kétmillió pengő támogatást, mivel Debrecenben már nincs mit eltakarítani. Én arra kértem, hogy szálljunk ki a kocsiból, mert bizalmasan közölni szeretnék vele valamit, amit nem fontos a gépkocsivezetőnek is hallani... Ő eleget tett kéresemnek, én pedig elmondtam neki, hogy a debreceni tüzéralkalmatosságát át kell adnunk a szovjet alakulatoknak, mégpedig sürgősen, de jelenleg a romos lakatanyában 70 család lakik a legmórossabb körülmények között. A városnak nincsen pénze, lakásigényüket nem tudja kielégíteni. Kértem, hogy az említett két milliót erre a célra bocsássák a város rendelkezésére, akkor a nyulasi és lovassági lakatanyákból sürgősen kialakíthatunk 70 megfelelő lakást a nehéz viszonyok között élők számára. Erre ő ígéretet tett. Gyorsan megszerveztem a műszaki osztály dolgozóiból egy tervező brigádot, akik a tervekkel napok alatt elkészültek. A vállalkozók is rövidesen átadták a munkát, s a 70 család, ha nem is luxus kivitelű, de régi lakásukhoz képest megfelelő, egészséges otthonba költözhetett. A szovjet alakulatoknak pedig a kért határidőre átadhattuk a tüzéralkalmatosságát.

De volt még több ilyen „rázós” feladatom. Hadd említsek még egyet! Megjelent nálam egy szovjet tiszt a magyar tolmáccsal, s elvittek a volt Csendőrlakatany (ma Kelet-magyarországi Tervező Vállalat a Wesselényi utcán) szintén nagyon sérült épületéhez. A szovjet tiszt kívánsága az volt, hogy egy hónapon belül alakítsanak ki ebben az épületben 50 szovjet család számára lakásokat. Minden család részére egy szoba álljon rendelkezésre, és öt asszony számára egy konyha, öt gáztűzhellyel és éléskamrával, valamint öt család számára egy fürdőszobát is biztosítani kell. Hogy megfelelő kedvvel álljak neki a szokatlan feladatnak, elvittek az akkori Pál Sörözőbe, s elém tettek 3 deci rumot, hogy igyak velük a „szerződés-kötésre”. Én megkértem a tolmácsot, kérdezze meg az igen szívélyes tisztet, hogy másnap reggelre tervet óhajtanak-e látni, vagy pedig egy félíg vagy teljesen elázott magyar építész? A tiszt belátta jogos aggodalmamat, s egy pohár sörrel s egy szép jonatán almával cserélte fel a rumos poharat. A tervet és költségvetést még aznap éjszaka elkészítettem, s másnap reggelre már be is mutathattam megbízóimnak. Ők jóváhagyták a tervet, és a 23-as Építőipari Vállalat határidőre meg is csinálta az átalakítást. Nagyon nehéz, izgalmas hónapok voltak ezek, amelyekben a szovjet alakulatok számára, rövid határidőre készülő munkákkal voltam terhelve. S mellette – hiszen hivatali teendőim, vezetői elfoglaltságaim is nőttek, nőttek, – ezzel is meg kellett birkóznom.

A romeltakarítás után következett a meglévő, de sérült épületek helyreállítása. Ezeket a munkákat vállalkozóknak adtuk ki, mégpedig úgy, hogy az épületből kikerülő bontási anyagért cserébe végezték el az előírt munkákat. Így kapott új határfalat a pártháznak a Déri Múzeum felé néző homlokzata, lapos tetőt a Simonffy utcai saroképület első emelete. A második emeletnek a Vörös Hadserreg útja (ma Piac utca) előtti szakasza teljesen tönkrement. A tanácssháza tetőszerkezete és fafödeme, a kis és nagy tanácssterem feletti rész is jórészt a tűz

martaléka lett. Megfelelő – és saját statikai számításom szerint is elegendő – gömbvas és vasgerenda nem állt rendelkezésünkre, így a Járműjavító önfeláldozó segítségével, a meglévő gömbvasak összehegesztését és a vasbeton gerendák összeszerelését vállalta el. A nagy tanácsterem egyik vasbeton gerendájában még egy rácsos szerkezetű villanyoszlopot is elhelyeztünk. Ennek kinyúló vége, mert kissé hosszú volt, még ma is látható. Természetesen ezen munkák – és még sok munka – ellenőrzését is magam végeztem hivatalom mellett.

Az infláció közben egyre erősödött, haladtunk a milpengő felé. Egyre több lett a munkánk, mindig több és több munkást kellett foglalkoztatnunk. A járandóságot talicskával kellett a bankból elhozni, s nekem jutott az a feladat, hogy a számlákat, kereseteket kifizessem. Ezekkel a fizetésekkel nagyon kellett sietnem, mert a pénzünk értéke óráról órára romlott, és értéke déli 12 óra után jóval kevesebb lett, mint 12 óra előtt. Mint az égből zuhogó áldott eső a kiszikkadt talajra, úgy hatott gazdasági életünkre és a bennünk levő feszültségre a „Jó Forint”. A város az első hároméves terv időszakára 3 millió forintot kapott. Ezt kellett úgy beosztani, hogy lakásépítésektől kezdve a középületek rekonstrukciójáig még járdákra, utakra, közművekre is jusson – a legszükségesebb mértékben. A tervet az Építési és Közlekedésügyi Osztály készítette el. A részfeladatokat (költségvetéseket, vállalatba adást, a munkák ellenőrzését, a kész munkák átvételét) szintén az osztály dolgozói vállalták. A kitűnő gárda „hadrendbe állításáról” Kalenda Lóránt gondoskodott. Tervezési Osztály akkor még nem volt, így a tervfelelősi feladatokat magamnak kellett elvállalni. Én a legfontosabbnak a lakás-termelést, mégpedig a minél nagyobb és olcsóbb lakások építését tartottam. Nagy leterheltségem mellett még egy fontos feladat is reám hárult, mégpedig az akkoriban megszervezett, illetve továbbfejlesztett polgári légvédelem műszaki mentőszolgálatának parancsnoki teendőinek ellátása. Ezt ugyanis a mentőszolgálatnak, mindig a mindenkorai Építési és Közlekedésügyi Osztály vezetőjének kellett ellátnia. 1948-ig Kalenda Lóránt volt a parancsnok, őt azonban 1948-ban, amikor országosan kialakultak az építési főigazgatóságok, a debreceni főigazgatóság vezetőjévé nevezték ki. Ő eltávozása előtt engem és Kálnoki Kis Sándort bízta meg az Ügyosztály vezetésével. Minthogy Kálnoki kollégám ezt nem vállalta, az osztály zavartalan működésének érdekében elvállaltam az osztályvezetés nem könnyű feladatát. Ebben a minőségemben a tanács is megerősített. De végleges osztályvezetői megbízást nem kaptam – bár Kalenda Lóránt erre tett javaslatot –, mert mint később megtudtam, az osztályvezetői beralapra szükség volt egy kartársnó fizetésének fedezésére. Így én főmérnöki fizetéssel dolgoztam négy éven át osztályvezetői munkakörben, és mellette ott volt a légoltalmi munka is. Nem csoda, hogy a többszörös igénybevétel okozta testi és pszichikai megterhelésem hajlamossá tett a hypertoniára, és az ezzel kapcsolatos koszorúér-panaszokra, amelyek azután 1960-ban egy embólia következtében beállott – fél szememet sújtó – vaksághoz vezetett.

Mindeközben az új VB elnök, Balogh Endre állandóan sürgetett, hogy minél több és olcsóbb lakást építsek, azaz tervezzek, a szörnyű lakáshiány enyhítésére. A tervezési munkára sem a hivatalomban, sem otthon nem volt lehetőségem. De

felhasználtam a légószolgálat idejét, és az OTP pincéjében tartott éjszakai ügyeleteimet (alvásról itt szó sem lehetett), s tervezni kezdtem az egyemeletes lakóház típusokat. Ezeknek egyik csoportja a Hadházi út és Apaffy utca sarkán épült fel. Az egyszobás lakások ára 40.000 Ft volt, a kétszobásoké 50.000 Ft, ugyan-ezen a területen az állami kétszobások 70.000 Ft-ba kerültek. Igaz, hogy az általam tervezett lakások olcsóbb kivitele abból adódott, hogy a fürdőszoba felszerelése a lakók kötelessége volt, a konyha és előszoba között pedig nem volt ajtó, mert a két helyiség lakókonyhai használatát akartam ezzel elérni. Természetesen – ahogy ez lenni szokott – támadás ért engem, s még azzal is megvádoltak, hogy a fürdőszoba felszerelés és az ajtók árát a magam céljaira használtam fel... Pedig most itt, az emlékiratomban is ki kell jelentenem, hogy én a tervezéseimért soha külön díjazást nem kaptam, még az építések lebonyolításáért, ellenőrzéséért sem! Talán egyszer részesültem egy kisebb jutalomban. Pedig Debrecen városának megterveztem cca. 300 lakást, de ezt jó szándékkal tettem, mert főleg a pincéből felhozottakat szerettem volna egészségesebb lakásokhoz juttatni, hogy gyermekeik a penészes, dohos, sötét odúkból a napfényre kerülhessenek. Természetesen igényes emberekre, operaénekesekre nem számítottam, akik a kérdéses lakások egyikét-másikat megkapva, félreverték a harangokat és a szolid kivitelű lakásokból hiányolták az összkomfortot. De ezek a megnyilatkozások sem akkor, sem most nem fájnak, jót akartam és sok embert boldoggá tettem a lakásokkal.

Balogh Endre VB elnök igen megértő volt velem szemben. Négy évig dolgoztam vele együtt, szakmai felkészültségemet elismerte, elgondolásomat, terveimet támogatta. Nem volt olyan hét, amikor ne utaztunk volna fel Pestre a különböző főhatóságokhoz, minisztériumokba, hivatalokba, hogy Debrecen város részére pénzt és munkát szerezzünk. A városra nézve sorsdöntő sztorit kell elmesélnem. Egy igen kedves minisztériumi kollégám keresett fel egyszer Debrecenben, s az akkor még a Simonffy utcai hivatalom erkélyére hívott ki, mert négy-szemközt óhajtott közölni velem, hogy egy penicillin gyárat óhajtanak Debrecenben felépíteni. De figyelmeztetett rá, hogy van egy riválisunk is, Szolnok városa, amely mindent elkövet, hogy a gyárat megszerezze. Vele, és kollégámmal, Szegedi Gyula főmérnökkel felmentünk Pestre a tervtárgyalásra, az Országos Tervhivatalba. A tervtárgyalás folyamán feltették nekünk a kérdést, hogy tud-e Debrecen biztosítani napi 1000 m³ vizet, 1500 kW áramot és egy pormentes telket a létesítmény számára. Mi a telekre vonatkozóan a Nagyerdei körút és Pallagi út sarkán levő telket jelöltük meg az illetékesek előtt, amelyen silány aljzatú sarjakácos és bozótos terület el. Az áramra és vízre vonatkozóan haladékosan kértünk délután kettőig. A tervhivataltól kijövet egymásra néztünk: „Mi legyen ezután?” Szegedi Gyula, kedves barátom, aki azelőtt Debreceni Villamosművek igazgatója volt, azt javasolta, a Klinika erőművét kellene fejleszteni, hogy kapacitása elég legyen az új gyár számára is. Csak az volt a bökkenő, hogy a klinika-telep egyenáramot termelt, a penicillin gyárnak pedig váltóáramra volt szüksége. De ezt a kérdést azzal intéztük el, hogy majd otthon mindent megbeszélünk, s elgondolásunkat egyeztetjük a Klinikával és az erőmű akkori vezetőjével. A víz biztosítására vonatkozóan nekem volt egy javaslatom, mégpedig az, hogy a kö-

zelben fekvő fürdő három 50 méter mélységű kútjának vizét vesszük igénybe, azt csöveken keresztül átszállítjuk a penicillin gyárba és onnan a vizet melegen kapjuk vissza, minthogy a zárt csőrendszerben a víz hűtésére szolgál. Ez a vezeték egyébként meg is épült, de közben megépült az új Vízmű, így használatára nem került sor. Miután megbeszéltük a vitás kérdéseket, megkértem a VB elnököt, hogy keressen számomra egy hivatali helyiséget és egy ügyes gépírót, akinek lediktálhatom 3–4 sorban, hogy a város az igényelt áramot és vizet biztosítani fogja. Ő a kérésemnek készségesen eleget tett. A nyilatkozat elkészült, alá is írtuk. Balogh Endre az ő száraz humorával kijelentette: „Ha fiaskót vallunk, elmegyek bádgossegédnek!” (Ez volt ugyanis az eredeti szakmája...) „Maga, mint kőműves is kaphat valahol kenyérkereseti lehetőséget”. A nyilatkozatunkat a Tervhivatal elfogadta, s a penicillin gyár építését Debrecennek adta.

Megkezdődtek az alapozási munkák, s mi gyötrődtünk az Elnökkel, mi lesz az árammal és vízzel. Mint mindig, ahogy ezt erős hitemmel éreztem és gondoltam, az Úristen jött segítségemre, ahogy annyiszor életem válságos szakaszában. Levelet kaptunk Budapestről, hogy a város igyekezzen még nagyobb vízmennyiséget biztosítani a penicillin gyár számára, mert az eredeti tervektől eltérően nagyobb méretben fog elkészülni. Válaszunk természetesen az volt, hogy a többlet vízmennyiséget akkor tudjuk biztosítani, ha felépül a II. számú Vízmű a gyár közelében. A Vízmű fel is épült, így a gyár vízproblémája megoldódott, az új Vízmű annak többlet-vízigényét ki tudta elégíteni, és emellett Debrecen város meglehetősen szűkös vízellátásán is segített. De jött még egy második csoda is, ami előrelendítette a nagy építkezést. Megoldódott az áram kérdése is. Az Erőműtervező Vállalat közölte a Tanáccsal, hogy a klinikai erőmű átalakítási és bővítési munkálatait le kell állítani, mert Debrecen bekapcsolják az országos villamosenergia hálózatba, kiépül a nyulasi transzformátor fogadó állomás, s ennek energia-ellátásához szükséges 100 kilowattos távvezeték. Most már nagy kő esett le szívünkről, van vizünk és villamosenergiánk is, így ha új létesítményt hoznának Debrecenbe, eleget tudnánk tenni a kívánságoknak. És erre rövidesen sor is került. Egy tervtárgyaláson voltunk Pesten Szegedi Gyula kollégámmal, s amikor ügyünket elintéztük, és távozni akartunk, a tárgyalást vezető mérnök arra kért, maradjunk még ott, mert a következő téma a Győr városa számára kijelölendő ezer vagonos hűtőház építése lesz. S ha Győr nem tudná az energia-szükségletet biztosítani, Debrecen pedig igen, akkor Debrecené lesz a hűtőház. A tárgyalás folyamán Győr habozott, határozott választ nem tudott adni, így városunk kapta meg a hűtőházat.

Meg kell mondanom, hogy az ilyen nagy beruházások elhelyezésével kapcsolatban számos kritika is felmerülhet. Így a penicillin gyárnak a Nagyerdőbe telepítésével kapcsolatban is... Egyesek szerint veszélyezteteti a Nagyerdőt, környezetártalmat okoz. Pedig a Nagyerdőt nem fenyegette veszély a penicillin gyár odatelepítésével, hiszen a gyár vezetősége komoly fásítási munkákat végzett a környéken, érdeke volt egy gyógyszer gyártó üzemnek, hogy tiszta levegő vegye körül. Az eleinte légszennyeződést okozó vegyszerek használatát is beszüntették, a gyár vízigénye is csökkent, mert megépült a recirkulációs hűtőberende-

zés. A város ütemes fejlődésére, iparosodására nagy hatással volt az említett háromsoros nyilatkozat, amelyet az elnökkel és Szegedi Gyula barátommal együtt a pesti tervtárgyaláson aláírtunk.

Balogh Endre VB elnökkel is jó volt együtt dolgozni, bár néha voltak merész elgondolásai. Például állandóan sürgetett, hogy készítsék tervet a Tanácsháza emeletráépítésére, mert a jelenlegi épületben nem volt hely az összes tanácsi osztály számára. Az Építési és Közlekedésügyi Osztály is négyszer költözött, a Burgundia utcai saroképületből a Csapó utca 1. alá, majd a Simonffy utca 1. szám II. emeletére, majd onnan végleges hivatalába, a Tanácsházára. Igazán nem volt nagy élvezet egy ilyen nagy osztályt hatalmas irattárral, házi törzskönyvekkel, műszerekkel, szelvénytárral együtt állandóan mozgatni. Úgy emlékszem, hogy csináltam is valami tervet a Tanácsháza emeletráépítésre, ugyanakkor mindent elkövettem, hogy Balogh Endre elgondolása ne valósuljon meg. Így sikerült Magyarország (egyik) legszebb klasszicista épületét az utókor számára megmenntenem. Sőt vigyáztam arra is, hogy a szép épület stílustörést se szenvedjen. Így a földszinten lévő, s a modernizálás átkos tévedéseinek áldozatul eső kecses, szép árkádsorokat (amelyek helyett ízléstelen, négyzet alakú, széles kirakatokat készítették) sikerült eredeti állapotukba visszaállítani. Először a Meinl-féle üzlet árkádosítására került sor, majd a Vörös Hadsereg és Széchenyi utak sarkán lévő épületre, a Kígyó-gyógyszertárra. A Kossuth tér, valamint Vörös Hadsereg útja számos üzlethelyiségét sikerült eredeti állapotába visszaállítani. Igaz, hogy ezért elég sok támadást kapott az ügyosztály, de az idő bennünket igazolt. Jóleső érzéssel látom, hogy a Nagytemplom melletti szűkületnél felépült központi üzletház tervezésekor is tiszteletben tartották ezt az irányelvet vagy megoldást a tervezők.

Voltak vitáink Balogh Endrével. Ő sokszor tett szemrehányást nekem, ha valamiben haboztam, vagy nem úgy csináltam mindent, ahogy ő akarta. Ilyenkor azt mondta: „Andrássy elvtárs, Téged az utókor a sírodból fog kikaparni, hogy csontjaidat porrá törje szét!” Óvatosságból végrendeletileg meghagytam, hogy halálom után égettessenek el, így az említett „utókor” megszabadul csontjaim porrá törésének gondjától... Sok építész kartársamnak is melegen ajánlom, ezt az intézkedést... A mi pályánk ugyanis nagyon nehéz. Nagyon kevés mérnöknek, tervezőnek adatott meg, hogy mindenki ízlése, elgondolása szerint tervezzen, és nemcsak a saját korában, hanem utódaival is szembesülve.

Sokat hadakoztam a sárga-homok használata ellen a külső vakolásnál. Igaz, hogy természetszerűleg olcsóbb volt, mint az iszapmentes folyami homok, de pergett, mállott, ahová felrakták. Így a Kossuth Lajos Tudományegyetem kollégiumi épületeire, a Kálvin téri bérházra, a Blaha Lujza téri eszpresszó épületére, a Csokonai Színházra. Ezeket az épületeket már a harmadik évben újra vakolhatták, s ez tetemes kiadást jelentett a városnak. Voltak vitáim egyes új épületek elhelyezése körül is. Így nem tartottam szerencsésnek a Kossuth Lajos Tudományegyetem előtti tér baloldalán lévő számítástechnikai épület [ma Pszichológiai Intézet] elhelyezését. Kirívó, nem odaillő homlokzatú és egészen jelentéktelen tömegű épületnek tartom. Annak idején az volt az elgondolás, hogy oda egy,

az egyetemhez illő és méltó épület kerüljön. A várostól való eltávozásom után, elgondolásaim egy része nem valósult meg.

Nem zárhatom le munkáim felsorolását anélkül, hogy ne beszélnek egyik legkedvesebb tervezésemről: a *Nagyerdei Szabadtéri Színpadról*. 1956-ban az említett lublini utunkról hazatérve, a Tanácstól megbízást kaptam a parkerdőben létesítendő Szabadtéri Színpad megtervezésére. (Lublin városának ugyanis egy nagyon szép színpada volt, amely nagy hatással volt a delegáció tagjaira, így reám is.) A színpad helyéül egy fenyővel borított erdőrészt jelöltünk ki. Én a tervet úgy készítettem el, hogy csak egyetlen fenyő esett áldozatul a létesítménynek. Arra is törekedtem, hogy a környezetbe simán beleilleszkedjek. Még a két toronyszerű – a világítást szolgáló – épületszárnyal is az erdő hangulatához idomultam, amikor is azokat ampelopszissal futtattam be.

A kivitelezést az Állami Építőipari Vállalat végezte, igen pontos, lelkiismeretes munkával. Az épület nyerstégla modorban készült, így időálló, nem szorul állandó tatarozásra. Természetesen – szokás szerint – jöttek a színházi szakemberek és karmesterek kifogásai. Az előbbieket az kifogásolták, hogy nem lehet benne díszleteket elhelyezni. Ezen csak mosolyogni tudtam: minek kellenek az erdőben díszletek, amikor a természet adta környezet a legszebb és legtökéletesebb díszlet? A karmesterek az orkeszter méreteit kicsinyelték. Mégis felejthetetlen volt Kodály Székelyfonójának bemutató előadása a félkörű háttérre függesztett székely szőttes, és a kicsinek tartott zenekari árokból kristálytisztán hangzó zenekar, a színpadon éneklő, operaénekesek és kórustagok által megszólaltatott csodálatos Kodály-muzsika. S azóta is jó szolgálatot tesz a színpad a nyári rendezvények idején...

Nemcsak a fenti munkám teljesít mindmáig kulturális missziót, hanem a VAOSZ (Városi Alkalmazottak Szakszervezetének) székházának megépítése, illetve fejlesztése is. Volt egy régi épülete a városnak, ehhez terveztem egy konyhai szárnyat, egy kuglizót és egy kis pagodát. A kis épület igen szép, fenyvesekkel körülvevett erdőrészen állt. Pénzünk nem nagyon volt a fejlesztéshez, így a város vezetősége és a műszaki osztály teljes apparátusa részt vett az építési munkákban.

Az én munkámat is mindig megnehezítette a pénzhiány, de igyekeztem ezen valamilyen módon úrrá lenni. Például amikor az 50-es évek közepén a Stadionban tartották a Magyarország–Lengyelország futball-mérkőzést, kevésnek bizonyultak a férőhelyek. Ezer ülőhellyel volt kevesebb, mint ahányan jönni akartak volna. Nem tehettem mást, mint a salakpályára kistéglá pilléreket falaztattam, cementhabarcsba rakott gömbvas betétekkel megerősítve, arra pallódeszkát helyeztettem és így – ha szegényes eszközökkel is, – de el tudtuk helyezni a hazai és külföldi sportolókat és drukkereket. Sok mindent meg tudtunk akkor oldani a vezetőség támogatásával, az ügyosztály lelkes együttműködésével, az építőipar lelkiismeretes munkájával. De 1956 után valahogy mélységes enerváltság és letargia nehezedett Debrecenre, ahogy az egész országra is. Megéreződött ez a mi területünkön is. A nagy Építőipari Vállalatnak nem volt munkája, de a munkavállalókat foglalkoztatni kellett. Összejöttünk a vállalat vezetőivel, s feltettem a

kérdést, milyen anyag áll rendelkezésünkre? Ők kijelentették, hogy téglájuk van és meszüik, valamint sok-sok munkáskéz. Ismét gondolkodnom kellett új parcellázásokon. Adva volt két temető: a Hatvan utcai és Kossuth utcai temető. Mindkettőt már régebben befásítottam. A Hatvan utcai problémás volt, mert ott volt elhelyezve Csokonai Vitéz Mihály síremléke. Ezt Juhász Géza egyetemi tanár lebontatta, mert Csokonai-kéziratokat sejtett benne, melyeket hozzátartozói egy befőttes üvegben rejtettek volna el sírjában. Kéziratok helyett négy-öt különböző koponyamaradványt találtunk benne. Ezeket beszállítottuk az egyetemre, hogy az Antropológiai Tanszék megállapítsa, melyik koponya Csokonaié. A terv és elgondolás az volt, hogy a biztosan Csokonainak tulajdonítható maradványok egy majdan felépülő Pantheonban nyernek elhelyezést. Sajnos a vizsgálatok nem jártak eredménnyel, a fel nem épült Pantheonban való elhelyezés sem. Így javaslatomra a Csokonai-emlékművet eredeti állapotába helyeztette vissza a Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága. (Most szép környezetet teremtett városunk nagy költőjének emlékműve köré a városi tanács.)

A Kossuth-utcai temetőt a városi tanács még 1956 előtt lakóházak céljára óhajtotta parcellázni. Igen nagy volt a telekigénylők száma még akkor is. A határozathozatalra kitűzött tanácsülésre a lehető leggyorsabban egy beépítési, városrendezési tervet készítettem, amely szerint a kiosztandó 160 parcellán felépülő családi lakóház helyett cca. 2000 modern, korszerű lakást magába foglaló lakótelepet lehetne létesíteni. A tanácsülésen feltettem a kérdést: „Mit óhajt a városi tanács inkább? Egy 160 családi házból álló települést sertésólakokkal és melléképületekkel a város belterületéhez közel eső szép városnegyedben, vagy egy szépen parkosított, közművesített modern lakótelepet?” Akkor még Ménes János vezette a tanácsulást, és ő az én elgondolásomat támogatta. Ezen határozat birtokában, megkerestem a vállalatot, hajlandók lennének-e egy száz lakásból, egyemeletes lakóépületekből álló lakótelep építését elkezdni? Homok a helyszínen van, téglát ők ajánlottak fel, a Tanács 3 millió forintot szavazott meg. Így elkezdődött a nagy építkezés. A terveket – mint eddig mindig – társadalmi munkában készítettem el. Igyekeztem olcsó és praktikus megoldásokat keresni, a pincefödémeket téglaboltozatúaknak terveztem. Már a földből kijöttek az épületek, amikor a Tervhivatal ébredezni kezdett, s felfigyelt az ún. „fekete beruházásunkra”. Felrendeltek az elnökkel együtt a Tervhivatalba, s kilátásba helyezték, ha nem rendezi a város ezt a „nagy vétséget”, akkor engem minimum két évre ítélnék el. Nem mondom, ismét voltak álmatlan éjszakáim, de ismét segített a jó Isten, mégpedig a szovjet hadseregen keresztül. Azzal a kívánsággal kerestek fel bennünket, hogy egy féléven belül száz lakásra volna szükségük. Én azonnal ajánlottam az elnöknek, hogy irányítsuk figyelmüket a Kossuth utcai temetőnél megkezdett, – de különböző okok miatt félbemaradt – százlakásos beruházásra. Ők biztosan gondoskodnak a pénzügyi fedezetről, és az akkor már hiányzó munkáskezekről is. Megbízottjaikkal megjelentünk az építkezésen, és amikor meglátták a gatzól benőtt alapfalakat, elkezdtek nevetni, s kijelentették, hogy egy hordó sört gurítanak ki a helyszínre az átvétel napján, ha a földből éppen kibújó téglafalából fél éven belül lakás lesz.

Az Állami Építőipari Vállalat azonban az akkor már megnövekedett feladatai ellenére is derekasan helytállt, az 50 lakás határidőre elkészült. Igaz, még kissé nedvesek voltak a falak, de augusztus volt, s így még volt idő télig a kiszáradásukra. A lakások szoba, konyha, előszoba és fürdőszoba részekből állottak, cca. 50.000 Ft-ba kerültek. S az elkövetkezendő években ez a lakástípus igen nagy szolgálatot tett a Városi Tanács Tervosztályának. A Tanács minden évben lakásépítésre egy bizonyos forint összeget kapott, s ebből a Tervhivatal által megjelölt mennyiséget kellett felépítenünk. Ez nagyon gyakran nem sikerült. Ilyen esetben, hogy a tervfegyelem ne legyen megsértve, a fent leírt típusokból annyi lakás építését iktatták be a tervbe, hogy az előírt lakásszám meglegyen. Nem szólva arról, hogy ezek a lakástípusok olcsóbbak is voltak a tervező irodák által tervezetteknél. Ennek titka az volt, hogy nem kellett bonyolult gépi szerkezetekkel dolgozniuk, elég volt az egyszerű, könnyen kezelhető állványzat! Ezt az általam tervezett egyemeletes típust azután a Megyei Tervező Iroda – némileg módosítva – hasznosította.

Még meg kell utólag említenem, hogy 1952-ben felkeresett a Megyei Építési Osztály főnöke, és közölte velem, hogy az egész országban én vagyok az egyetlen építési osztályvezető, aki nem párttag, így le kell engem váltani... Pár napra rá megjelent nálam az elnök-helyettes, és bemutatta az új osztályvezetőt Révész Imre nyomdász személyében. Ménes János is említette, hogy rendes embernek tartja, és nem lesznek közöttünk differenciák. Bemutatkozása után az volt a kívánsága, hogy maradjak nyugodtan a Simonffy utca 1. II. emeleti főnöki szobájában, ő majd oda behozat egy másik íróasztalt, és együtt fogunk dolgozni. Ez így is volt kb. egy évig. Amikor azonban a hivatal átköltözött a Tanácsházára, akkor Révész igen finoman a tudomásomra hozta, hogy elsősorban nekem volna jó, ha külön szobám volna, s így elváltunk egymástól. Akkorra ő az én instrukcióim alapján már belejött a hivatalvezetés fortélyába, s szépen lassan önállósította magát. Egyik osztályértekezleten aztán meglepő beismerést tett, hogy őt voltaképpen azért nevezték ki az osztály élére, hogy – mint jó kommunista – felszámoljon egy párttagokban nem bővelkedő „klikket” (ez lett volna a jól és becsületesen dolgozó Műszaki Ügyosztály!). Lehet, hogy jó párttag volt Révész Imre, hiszen komoly könnyeket hullatott Sztálin halálának hírére. De ezeket a könnyeket kissé megcáfolta az a tény, hogy amikor 1956-ban Város és Község-gazdálkodási Osztályt szerveztek belőlük, és őt felrendelték a Minisztériumba osztályvezetői értekezletre, kicsit furcsán viselkedett, mint aki búcsúzik beosztottjaitól... Én meg is jegyeztem: „Imre, aztán hazafelé indulva nehogy a debreceni gyorsvonatot összetéveszd a hegyeshalmival!”. Mire ő azt felelte: „Ha összetéveszteném, majd írok...” Egy esztendő elteltével csakugyan írt Kanadából, ahová anyját is kivitette. Mellékelte prospektusokat és terveket. Én válaszoltam ugyan neki egyszer, de miután azt hallottam, hogy a fél minisztérium is elhagyta az országot, köztük egy olyasvalaki, akivel Révész jó barátságban volt, és itthon orosz referensi funkciót töltött be, nem tartottam szükségesnek, hogy a kapcsolatot fenntartsam vele.

Mikor a VB elnök helyettesének elmondtam, hogy Révész emigrált, nem

akart hinni a füleinek, s arra a kérdésre, hogy ki vegye át az osztály vezetését, szokás szerint rám mutatott, aki többször megmutattam hűségemet a városhoz. A Műszaki Osztály hajóját mindig elkormányozgattam, ha erre szükség volt. A mostani vezetés azonban igen nehéz volt. Mint Város- és Községgazdálkodási Osztály Vezetőjének kilenc vállalat (Lakáshivatal, Ingatlankezelői Hivatal, Víz- és Csatornamű, Városi Kertészet, Útépitő és Fenntartó Vállalat, Villamosvasút, Erőmű, Gázművek, Temetkezési Vállalat) problémáival kellett megküzdennem. Tehát egy város életének minden fontos tényezőjével, hátterével nekünk kellett megbirkóznunk, s mindenfajta kritikát nekünk kellett elviselnünk. Az ilyen „vegyes felvágott” típusú osztályvezetésre igen megfelelő volt Révész Imre, aki igen jó üzleti érzékkel rendelkezett. Így ezután mi próbáltunk rendet teremteni a dzsungelben és panaszáradatban. Így is a debreceni ügyosztály az ország legjobb osztályai közé tartozott. Ennek bizonyítékeként akkor, amikor az Építésügyi Minisztériumban az új Országos Építési Szabályrendeletet (OÉSZ) próbálták tető alá hozni, a vidéki városokból csak kettőnket hívtak mag erre a megbeszélésre (a szegedi kollégámat és engem). Az OÉSZ városrendezési albizottságban vettünk részt, ott előadtam, hogy amikor vasúton utazom, s vonatomban elrobog a különböző települések mellett, látom, hogy az utcák farmezsgyéi sok esetben a vasút felé néznek, beépítésük pedig rendszerint a következő: a telek frontján van a lakóház, azután a nyári konyha, majd az ólak, istállók, a legvégén az illemhely. Nem akarok a nyugati beépítésről beszélni, mert igen jó megoldásokkal találkoztam a Szovjetunióban és Lengyelországban is. Itt a telkek legnagyobb részén két épület áll, mégpedig a lakóépület és egy nagy melléképület. Ebben vannak elhelyezve a fent felsorolt gazdasági épületek. Sajnos a legnagyobb erőfeszitésem ellenére sem sikerült bevételnem az OÉSZ-be, hogy rendeljék el ennek a korántsem esztétikus településképnek a felszámolását. Ez sajnos a külföldi turistáknak is szemet szúr. A „kerítés-orgiákon” meg egyenesen mosolyognak. A szomszédok falun, üdülőtelepeken vetélkednek abban, ki tud „szebb, fantáziadúsabb, csicsásabb” kerítést kialakítani. Legtöbbjük nem védelmez egy tolvaj látogatása ellen, sőt a sok kiképzés még elő is segíti a házba való könnyű behatolást. Voltam Finnországban, de jóformán alig láttam kerítést, néha egy-egy alacsony borkor-szegélyt. És az szép volt, ízléses...

Szólnom kell még az akkori új Város- és Községgazdálkodási Minisztérium (VKGM) velem kapcsolatos terveiről is. Az 1955. év végén telefonon hívott a Megyei Tanács Elnöke, hogy sürgősen utazzam fel Pestre, és jelentkezzem a VKGM-ben Paletz miniszterhelyettesnél. Ő azt ajánlotta fel nekem, hogy foglaljam el a nekem szánt főosztályvezető-helyettesi állást. Megígérte, hogy lakást biztosít számunkra, sőt feleségem, aki akkor már a Kossuth Egyetemen tanított, elhelyezéséről is gondoskodik. Gondolkodási időt kértem, és tíz perc után kijelentettem, hogy megszoktam és megszerettem Debrecent, és itt kívánok maradni. Erre szavaztak családom tagjai, különösen a gyerekeim is. Mikor Ménes Jánosnak jelentést tettem elhatározásomról, átölelt, és azt mondta: „Most mutatta meg Debrecen iránti szeretetét!” Talán igaza volt annak a városi főjegyzőnek, aki főmérnökké választásomkor az esküt letétette velem, hogy nehéz eljönni Debre-

cenbe, de még nehezebb elmenni innen. Valamilyen halvány előérzet is sugallta a megtisztelő ajánlat elutasítását, hiszen 1956 elfújta a VKGM eléggé labilis intézményét, és én talán állás nélkül maradtam volna a minisztérium megszűnte után.

Folytattam hát a munkámat Debrecenben, ahogy addig. Ez idő tájt az volt a megfigyelésem, hogy a lakások elosztásakor Debrecen nem rangjához és súlyához mérten bírálják el. Más városok lakásellátása a lakosság számarányához viszonyítva sokkal kedvezőbb volt... Mindig azt kellett éreznem, hogy a pesti közgondolkodásban még változatlanul él az a régi felfogás, hogy Debrecen, mint az ország egyik leggazdagabb városa oldja meg a gondjait a saját erejéből. Így a lakásépítést is. Csak azt hagyták ki az illetékesek a számításból, hogy a város földjeit, szántóit, erdeit elvették (ebben a tekintetben nem különbözött a többi várostól). Azt sem akarták tudomásul venni, hogy városunk egyike volt a legsérültebb magyar városoknak, s az épületek, utak helyreállítása nem volt elképzelhető állami segítség nélkül. Ezért javasoltam a város vezetőségének, hogy a pesti Városépítési és Tervező Vállalattal (VÁTI) készíttessük el a város kataszterét a szükséges térképekkel, kimutatásokkal, s egy kötetnyi nagyságú műszaki leírással. A VÁTI a munkát 500 ezer Ft-ért vállalta el. Jókuti Ferenc főmérnök volt megbízva a tervek elkészítésével és egy 50 fős csapat végezte hónapokon át a város valamennyi épületének felmérését. Az ezekről készült térképeken különféle színekkel jelölték az egyes épületek állapotát. Például a sárga szín az elavult, terrakotta a közepes, a piros a jó állapotú épületet. Aki az elkészült térképre rápillantott – még ha nem is volt szakember, hanem laikus – láthatta, mennyire dominál a sárga szín, és milyen ritka a terrakotta, vagy pláne a piros! Az állagon kívül fel kellett mérni az épületek közellátását (víz, csatorna, elektromos áram) s az ezekre vonatkozó rétkép, illetve kimutatás is igen-igen vigasztalan képet mutatott. Számos más adat is a térképre került, s a felmérésekből kiderült, hogy Debrecen város lakáshelyzete igen súlyos, és az elkövetkezendő időkben hány lakás építésére volna szüksége Debrecennek. A tervek, kimutatások alapján – nyugdíjba vonulásom előtt – elkészítettem a lakásépítés következő tervidőszakainak tervezetét. Igen ám, de valami közbe jött, amire sem a város, sem a tervek készítői nem számítottak. Debrecen rohamosan kezdett felduzzadni a faluról és máshonnan beáramló lakosság letelepedésével. Én figyelmeztettem az Elnököt, hogy nem kellene-e legalább egy időre a beáramlást lassítani, míg a város lakás-gondjai megoldódnak. Ő nem adott feleletet. Megindult a házigyári építkezés. Sajnos a panel sem csinált csodát, a debreceni lakáskérdés megoldása a jövő feladata. Engem csak az nyugtat meg, hogy főmérnökségem idején lassan kialakultak a pincelakások pislogó fényei, s a nyomortelepek is kezdtek eltűnni. Hogy lakóik közül hányan költöztek összkomfortos panelházakba, azt nem tudom, hiszen az új lakótelepek létesítésében már nem vettem részt.

Városrendezési munkálatok

Többször említettem, hogy debreceni működésem idején a legfőbb gondot és

problémát a lakásépítés és a romos épületek rekonstrukciója jelentette számomra. De ugyanúgy szívügyemnek tekintettem a városrendezést is. Debrecenbe érkezésem után, s hivatalba lépésemet követően igyekeztem megismerkedni a várossal. Már ekkor feltűnt nekem, hogy a város centrumában a Városháza és a Tisza palota mellett a Degenfeld téren [ma Dósa nádor tér] rengeteg bódé éktelekedik, s erről a térről nyílt a belső fogattartási épület – kellő számú lóval, bikával és kandisznóval ellátva. Megkértem főnökömet, járuljon hozzá ezen túrhetetlen állapot felszámolásához, és itt a centrumban egy megfelelő városkép kialakításához. Ő figyelmeztetett, hogy kemény fába vágom a fejszémet! A bódék szanálása még csak ment valahogyan, de a belső fogattartás felszámolásának ügyét bizony többször kellett a tanácsülés elé vinnem. Szívós törekvésemnek végre meglett az eredménye, s miután a város központjában levő intézményt sikerült kiköltöztetnünk, azonnal meg kellett kezdenünk az épületek lebontását. Egyidejűleg a Degenfeld téri rozoga épületeket, valamint a Csapó utca elejétől a Blaháné utcáig terjedő utcasort is szanálta a város. Az épületek lebontása után ott épült fel a jelenlegi háromemeletes lakóépület. A mai Blaháné utcába akkor egy boltíves átjárón át lehetett bejutni, s ettől jobbra volt a régen mozi célját szolgáló és külföldi érdekeltségű Omnia. Ennek lebontása is sikerült.

Abban az időben lakásépítkezéseknél 3%-os szanálás volt megengedve, s mi abban a városrészben 10%-on felüli szanálást hajtottunk végre, amivel megsértettük a tervfegyelmet. Ez a szanálási arány azután évek múltán felment 20–30%-ra, s áldozatul estek olyan jó, masszív állapotban lévő lakóépületek, amelyek minden panel-építményt túléltek volna. Alkalmasak lettek volna az emelet-ráépítésre is, s az így kialakult új lakásokat a kiszanáltak részére át lehetett volna adni. Persze azt mondhatják az olvasók, hogy a törvényt maga a tanács szegte meg, amikor a belvárosban olyan mértékű szanálást hajtott végre. De ebben az esetben egy nagyváros belső arculatának kialakítása miatt estek áldozatul a már említett építmények, és helyükbe igen fontos középületek kerültek, mint a Közegészségügyi és Járványügyi Állomás Megyei Hivatala, a Villamosvasút Székháza, a Tanítóképző Intézet (ma Ady Gimnázium) és cca. száz lakás.

A város központjához való hozzányúlásomat egy Budapesten tartott városrendezési ankéton az egyik szakértő, mint követendő példát említette meg a jelenlévők előtt. Voltak még más ilyen merész sakkhúzásaim a városkép szépítése érdekében. Ilyen volt például a Kossuth utcai református templom melletti Nagyvárad utcai áttörés. Ekkor egy kovácsműhelyhez kellett hozzányúlnom. Ez úgy látszik veszedelmesebb megoldás volt, mert egy szép napon berontott hozzám egy asszony, medáliákat csörgetve a markában, és rám kiáltott: „Úgy nyúljon a házamhoz, hogy a fiam olimpikon és majd ellátja a maga baját!” Fenyegése ellenére végrehajtottuk az áttörést...

A Csapókert városrendezési tervét a Műegyetem Városrendezési Tanszékének vezetője, Perényi professzor készítette el a maga „team”-jével. Amikor lehozta Debrecenbe, és bemutatta egy száztagú szakértői bizottságnak, a terv ismertetése után én emelkedtem szólásra és megmondtam, hogy a terv egy pókhálóhoz hasonló formalista megoldás, és nem tartom elfogadhatónak. Ugyanígy

nyilatkozott a VÁTI képviselőjében megjelent Zsitva Tibor is. De ha kettőnk véleménye nem is lett volna egységes, akkor sem vállaltam volna, hogy a városunk régi nagynevű építésének és osztályvezetőjének, Borsos Miklósnak kitűnő és a város hagyományait annyira tiszteletben tartó rendezési tervét felcseréljük a Perényi-félével. A kertség már majdnem teljesen be volt építve, és igen sok kedves családi ház esett volna a szanálás áldozatául. A lakóházak nagy része vagongyári munkások tulajdona volt. Egy élet munkája feküdt a szép kis otthonokban. Mikor én az említett érveket is felsoroltam a Professzor úr előtt, az volt a válasza: „Andrássy elvtárs, tudja maga, mi a szanálás?” Azt válaszoltam: „Igenis tudom, mert szanálás ügyben már volt egy mérkőzésem egy nagynevű olimpiakkal”. A tervet a nagyszámú bizottság javaslatára a Tanács nem fogadta el.

Már 1952-ben elkészült az országban elsőként Debrecen város általános rendezési terve. Mint már említettem, a terv elkészítői a VÁTI mérnökei voltak. Ők igyekeztek Borsos Miklós általános rendezési tervét maximálisan figyelembe venni, s csak ott hajtottak végre változtatásokat, ahol azt az új életforma, a városunk dinamikus fejlődése szükségesnek tartotta. Így főleg a ritkábban beépített területeknél ajánlottak módosításokat. Tervüket a tanács jóváhagyta, s azután megkezdődött a tervek részletes kidolgozása. Ezekkel kapcsolatban a város országos tervpályázatát is meghirdetett (így többek között a Tanácsköztársaság útjának – ma Egyetem sugárút – beépítési tervére is). Ezt a Zsitva Tibor által vezetett budapesti építési kollektíva nyerte el. Természetesen ennek a szép, és Borsosra jellemző nagyvonalúsággal elgondolt útnak úgy kellett volna betorkolni a Kölcsey Művelődési ház körüli térbe, hogy az út tengelyében lévő Déri Múzeum látható lett volna. Az Egyetem felől a város felé tartó vendég egy szép árkádsoron keresztül pillanthatta volna meg városunk egyik legszebb épületét. Sajnos most fogazottan elhelyezkedő tízemeletes házak csupasz homlokzati részében „gyönyörködhet”.

A Libakert rendezési tervét szintén egy VÁTI főmérnök készítette. Munkája nem volt könnyű, mert a Libakertben sok szegényes kis lakóház és egy kertészeti telep volt, s az egész területet nagy összevisszaság, egyenetlenség jellemezte. A tervező több alternatívát készített. Ezek egyikét elfogadta a városi tanács is. Ennek alapján épült fel a jelenlegi Libakert. Természetesen ezzel kapcsolatban is voltak kritikák, ellenvélemények, például az, hogy nem megfelelő a talaj többszintes házak építésre. Mi ezt a megállapítást azzal védtük ki, hogy egy rendezési terv készítésekor első ténykedésünk a talajbíró képesség gondos és szakemberek által való vizsgálata volt. Geológusaink ezt megfelelő fúrásokkal és talajmintavétellel el is végezték. Különben is akadt egy másik érvünk is a Libakert talajerősségét illetően. S ez a tözsomszédságban felépült István malom volt, amelynek magassága túlszárnyalta az épülő négyemeletes házak párkánymagasságát és sziklaszilárdan állt hatalmas tömegével... Rövidesen meg is valósult a Libakert beépítése, de nemcsak négyemeletes házakkal, hanem ott magasodik az É. M. Építőipari Vállalat munkásszállója és más épülettömbök is.

A fent említett városrendezési terveken kívül, elkészült a Vénkert rendezése, a Csapó utcai áttörés, az Ispotály tér környékének, valamint a Szoboszlói út és a

Déli sor által határolt terület rendezési terve. Ez utóbbi az ipartelepek elhelyezését szolgálta volna. A következő rendezési terv foglalkozott a Kossuth Lajos Tudományegyetem környékének és a Sestakertnek a beépítésével, valamint a Nagyerdei körút, Simonyi, Péterfia, Hatvan és Böszörményi utak által bezárt városrész kialakításával is. A város belterületén a Vörös Hadsereg útja, Béke, Batthyány és Kossuth utcák által határolt terület rendezési terve is elkészült és az új Jászai Mari és Becskerek utca mentén 700 lakás épült meg. Így a város főutcájával párhuzamosan egy sétáló utca képe formálódott, ennek beépítése cca. 3%-os szanalást igényelt. A Petőfi tér végleges rendezési tervét a Debreceni Tervező Iroda készítette el. Az Ispotály utcai terv az új autóbussmegálló elhelyezését és a villamosvasút telepére való bekötését volt hivatva megoldani. Elkészült még az Árpád tér és Csapó utcai áttörés megoldásának, valamint a Hadházi úti, Hajnal utcai és Szabadság úti lakóházak beépítésének távlati terve is. A családi házak helyét a Böszörményi úton, a Kishegyesi úton, valamint az Alvinci téri és Postakerti területeken jelölte meg a tervezet. Az ipartelepek elhelyezésének tervezésekor a Műszaki Ügyosztály nagy súlyt fektetett arra, hogy a telepítésükre alkalmas területek tervszerű fejlődése is biztosítva legyen. A külterületek fejlesztése érdekében elkészítette a macsi, dombostanyai, Kádár-dűlői, halápi, nagycseri és bánki területek részletes rendezési tervét. A műszaki kollektíva ezen hatalmas munkájára az egész ország felfigyelt.

A fenti tervek elkészítése után az Osztály tervbe vette a város útkataszterének elkészítését, amely magába foglalta volna a feltétlenül szükséges magassági pontok feltüntetését. De fontos feladatnak tartotta a genplán (közműhálózat) pontos felmérését is, mivel a város tervszerű beépítése csak ennek birtokában válik lehetővé.

Az osztály a város kerületi osztályait megbízta azzal, hogy a családi lakóházak ütemes beépítése érdekében gondoskodjon kellő számú telekről. Ez különös problémát nem jelenthetett, hiszen a város összterületének 30%-a részletes városrendezési tervvel rendelkezett. A lakáskataszter felmérte a kérdéses városrész közműellátottságát is, s ennek birtokában meg lehetett állapítani az elektromos-, víz és csatorna, valamint a gázhálózat vonalán hol, mit és mennyit kell fejleszteni. A város vízellátása érdekében az osztály lépéseket tett a Keleti Főcsatorna vizének a városi hálózatba való bevezetése érdekében. Ezt a vizet az Ipartelepek vízellátására akarta felhasználni. A mélyfúrásos kutakkal rendelkező vízművek jó vizével ez nem keveredhetett volna.

A fent elmondottak megtalálhatók a Városi Pártbizottsághoz 1958. november 6-án benyújtott 25 oldalas műszaki leírásban. Teljes megnyugvással mondhatom, hogy elvégzett munkánk nem volt hiábavaló, mert az Építési és Közlekedésügyi Osztály igyekezett az elődök által lefektetett elveket és terveket tiszteletben tartani, s a várost úgy fejleszteni, hogy a rohanó tempóban fejlődő Debrecen igényei és változásai, – ha kell bizonyos tervmódosítások által is – megvalósíthatók legyenek.

Meg kell még említenem, hogy 1952 után cca. két év múlva jött a VÁTI-tól egy átírat, hogy egy újabb, általános városrendezési terv készítésére lenne szük-

ség. Végtelenül meglepett ezen javaslatuk, amire az volt az észrevételem, hogy „Mi szüksége van egy városnak arra, hogy két-három évenként újabb városrendezési tervvel gyarapodjék?” A válaszuk az volt: „Pista bátyám, hol vagyunk már két év eltelte után?” A részterveket is állandóan módosították, és nem fogadták el azt a példaszerű megoldást sem, amelyet az említett lublini utunk alkalmával (1956) láthattunk. A legnagyobb lengyel városok mindegyikének volt egy tervező irodája. Ezeknek csak a nagyobb volumenű terveket kellett az Országos Városrendezési Központnak véleményezés céljából bemutatni. Különben általában a részletes városrendezési tervek elkészítésére kaptak megbízást, de csak azon területekre készíthettek terveket, amelyek kialakítására a város a szükséges pénzügyi fedezetet biztosította. Most már nálunk is vannak önálló és a központtól nem függő városrendezési irodák, hiszen hogy lehetne főváros-centrikusan a vidéki városok városrendezési tervét elkészíteni? Minden városnak megvan a speciális jellege, stílusa, évszázadok alatt kialakult szokásrendszere, szelleme, s ezt csak az érti és érzi legjobban, aki vagy ott született, vagy hosszú évekig élt az adott városban, megszerette azt és mindent elkövet annak érdekében, hogy szépítse, fejlessze.

A Műszaki Osztály fejlesztése

Korábban már írtam arról, hogy debreceni kinevezésemkor milyen derék, készséges és tehetséges kollektívát örökölttem meg. Most kissé bővebben szeretnék kitérni arra, hogy mit tett az Ügyosztály annak érdekében, hogy munkája kifogástalan legyen, hiszen ezen hatóságok kezében van egy városkép, egy település kialakulásának kulcsa. A műszaki értelmiségnek akkor nem volt, de ma sincs meg a társadalmi értékelése sem anyagiakban, sem erkölcsiekben. Gyakran kellett hallanunk, hogy az Ügyosztálynak nincsenek feladatai, gondoskodni kellene arról, hogy munkát, megbízást kapjanak a dolgozóink.

Úgy hiszem, eléggé érzékletesen rajzoltam meg a romeltakarítási munkákat, a lakásépítési és rekonstrukciós feladatokat, az utak és közműhálózat építését, a városrendezési tervekben vállalt részfeladatokat. Mindehhez járult az a szörnyű időszak, amikor a VKGM-hez kerültünk és kilenc vállalat gondja szakadt a nyakunkba. Ezeknek minden terhét és problémáját 32 fővel és egyetlen autó nélkül kellett megoldanunk. Merem állítani, hogy én is, de beosztottjaim is súlyosan le voltunk terhelve. S emellett ott volt az általános városrendezési terv és a 30% részterv, amelyek birtokában a várost építeni és fejleszteni kellett, s az nem mindegy, hogy az jól vagy rosszul sikerül. Sok függ az építési engedélyek kiadásától, és az építkezések ellenőrzésétől is. Ezt a feladatot a kerületek kis létszámuk miatt nem tudták megfelelően ellátni, képtelenek voltak az építkezéseket az alapozástól a tető alá hozásig ellenőrizni. Nem volt kellő számú és jó ízléssel rendelkező műszaki gárdájuk sem. De a nagyvállalatok sem tartották be mindig a rendelkezéseket, s idő előtt megengedték az egyes lakó- vagy középületi helyiségekbe való beköltözést, arra való hivatkozással, hogy így jobban meg tudják védeni az épületet. Komoly problémákat jelentettek az építésrendőri ügyek, a

társbérletek okozta viszályok, perpatvarok, a WC és sertésól-ügyek, telekosztások végrehajtása, helyszínrajzok készítése, szelvények kiigazítása, háztörzs-könyvek vezetése. Még a házszámtáblák ellenőrzését és pótlását is nekünk kellett elvégezni, számos jogi teendő mellett. Például közterület-foglalási kérdéseket, fellebbviteli ügyek elbírálását intéztük, mégpedig a régi négy jogász-státusz helyett eggyel...

További feladatainkhoz tartozott az épülettervek megrajzolása, légtalmi ügyek, számlák ellenőrzése, szaktanácsadás, a helyi és budapesti tervtanácsban való képviselet. A lakásügyekkel és ezek anyagi hátterével járó feladatok teljesen felőrölték az osztály dolgozóinak idegrendszerét és egészségét. A felsorolaton kívül ott volt a lakástermelés sürgető feladata, amelybe az osztályvezetőnek be kellett vonnia munkatársait is. Igen nagy összegű társadalmi munkát végzett a vezető és a kollektíva. Akkori értékben cca. 3,5 millió forintot tett volna ki a tervezés összege. Ezért 140.000 Ft tervezési díjat kellett volna kapnunk (ez mai értékben több millió forintot tenne ki). A tervek nagy részét – mint említettem – a légópince dohos levegőjében készítettem. Nem csoda, hogy a megfeszített munka következtében fél szememet áldoztam fel a városfejlesztés szolgálatában, és az osztály vezetése, a rengeteg feladat, a négy állandó bizottságban való részvétel, valamint az osztály sokrétű feladatainak koordinálása és ellenőrzése tönkretették idegrendszeremet is. Hiába küldtünk felterjesztéseket az illetékes szervekhez, segítséget nem kaptunk, sőt a terhelés egyre csak fokozódott, és az osztály tagjainak egészsége romlott.

Meg kell mondanom, hogy amikor 1960-ban, miután idegileg már nem bírtam az Ügyosztály vezetését és nyugdíjba vonultam, utánam sorban-rendben tíz osztályvezető került az osztály élére. Egyik közülük fiatalon meghalt, soknál jelentkezett a negyven-ötven évesek gyakori szívbaja, az infarktus...

Nyugdíjba vonulásom tervét nem helyeselték, ennek ellenére rokkantsági nyugdíjba mentem. Egészségi állapotom romlásáról hallott dr. Dóczy Emil főorvos, a városi KÖJÁL igazgatója és felkeresett lakásomon. Segítő kezet nyújtott elesettségekben. Aranyos humorával, kedves mosolyával lelket öntött belém. Azt közölte velem, hogy egy főmérnöki állást rendszeresítettek a Városi KÖJÁL-ban, és ő nagyon szívesen látna engem ebben a pozícióban. Próbáljam meg elfogadni, és ha nem felel meg, egy év múlva ott hagyhatom, mert ha még kísérletet sem teszek arra, hogy kiragadjam magam a mostani állapotomból, akkor az esetleg véglegessé és végzetessé válhat. Segítő szavára hallgatva 1960. december havában beléptem a Városi KÖJÁL szolgálatába és megkezdtém ottani főmérnöki tevékenységemet.

(A fényképek Andrassy István gyűjteményéből származnak.)

1. kép: Hadházi utcai házak

2. kép: Szabadtéri színház

3. kép: Gyógyfürdő

4. kép: Andrassy István munkaköpenyben